

УДК 323.2

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.33.21>

ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СВІТОВОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Ольга Тіхонова

*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
факультет політології та права, кафедра політичних наук
вул. Пирогова, 9, 02000, м. Київ, Україна*

У статті розглянуто процеси розвитку громадських організацій у світовому та українському просторі. З'ясовано роль непрямих податків у податковій приписі. Досліджено умови динамічного розвитку демократичних відносин сьогодення. Громадянському суспільству властивий природний потяг до автономії, відповідальності та розвитку. Це створює органічну можливість для ефективної діяльності суспільно корисної громадської організації. Об'єктом дослідження Громадські організації як найважливіша складова частина державного управління. Проаналізовано нові форми, які набуває взаємодія держави та громадських організацій. Проаналізоване чинне національне законодавство про громадські організації, Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі 2007 р. CM/Rec (2007)14, Фундаментальні принципи статусу неурядових організацій в Європі 2002 р. та Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

Маніфестуючи з теоретичних основних футурологічних досліджень, досліджується розподіл основних причин змін у громадських організаціях. Громадянське суспільство має природний потяг до автономії, відповідальності та розвитку. Це створює органічну можливість для ефективної діяльності суспільно корисної громадської організації, яка придатна зайняти провідне місце в піднесенні системи координат сучасної держави та громадянського суспільства. Дана публікація пропонує систематизацію процесів розвитку громадських організацій: від V ст. до н. е., коли були створені римські закони XII таблиць, до сьогодення, коли створено Громадську раду з питань забезпечення прав людини, а також Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі. Сьогодні, з одного боку, держава визнає інститути громадянського суспільства атрибутом політичної демократії, з іншого боку, їхні потреби та вимоги можуть легко ігноруватися державою. Досліджено перспективи громадським організаціям отримати місце цінного суб'єкта державотворення, а також стан еволюції в Україні громадянського суспільства.

Ключові слова: організації, громадянське суспільство, Європа, Україна, процеси розвитку.

Постановка проблеми. Громадські організації як найважливіша складова частина державного управління зазнають значного впливу процесом змін у державному управлінні з різних позицій. Громадські організації пройшли процес розвитку, паралельний державному. У сучасних умовах поняття «майбутнє громадських організацій» стосується нових перспектив, які ці організації отримують із точки зору структур та механізмів, які вони мають. У цьому процесі змін також слід враховувати наслідки процесу глобалізації, яка має великий тиск на громадські організації.

В умовах динамічного розвитку демократичних відносин у сучасному світі та постійного пошуку оптимального шляху розвитку для української демократичної держави перед українським народом постає вимогливе завдання сприяти демократичному державному будівництву в кращих цивілізаційних традиціях сучасності.

У цьому випадку актуалізується проблема застосування системного аналізу процесів розвитку громадських організацій, а також під час дослідження сприяння розвитку громадських організацій у світовому та українському просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні основи вивчення громадських організацій представлені у працях таких вчених, як П. Геррман, Г. Доманські, Дж. Лавілл, Д. Льюїс, В. Пауелл, Р. Патнам, Т. Парсонс, П. Плау, Е. Реверс, Д. Стоун, А. Токвіль, С. Фельдман, Дж. Фішер, Р. Хей та ін.

До дослідження стану формування в Україні громадянського суспільства залучались такі дослідники та науковців, як А. Харана, А. Караса, А. Колодія В. Полохало, С. Рябова, В. Сидоренка, В. Ткаченка, М. Томенка та інші.

Мета статті – визначити ключові процеси та тенденції розвитку громадських організацій у світовому та українському просторі на основі вторинного аналізу емпіричних соціологічних результатів.

Виклад основного матеріалу. Організація є своєрідною соціальною групою. У сучасній літературі з соціології та державного управління це бюрократичні групи. Виявляючи з теоретичних основних футурологічних досліджень, досліджується розподіл основних причин змін у громадських організаціях, а також проводиться певна підготовка щодо майбутнього таких організацій [1, с. 468].

Громадянське суспільство має природний потяг до автономії, відповідальності та розвитку. Це створює органічну можливість для ефективної діяльності суспільно-корисної громадської організації, яка здатна зайняти провідне місце в розвитку системи координат сучасної держави та громадянського суспільства. Це буде конструктивною складовою частиною реалізації громадською організацією свого потенціалу, який за певних обставин може бути стратегічним та соціально затребуваним [2, с. 10]. Пропонуємо систематизувати процеси розвитку громадських організацій:

1) ще у V ст. до н. е. були створені римські закони XII таблиць, в яких є згадки про асоціації спільних інтересів, благодійні організації для бідних тощо;

2) VIII–V ст. до н. е. У Західній Європі переважало вираження інтересів різних соціальних груп шляхом створення політичних груп та благодійних організацій, на Сході вираження інтересів соціальних груп мало філософську основу;

3) період середньовіччя (V–XVI ст.). Це утворення європейських держав, формування основних класів феодального суспільства, система васалізму. Спостерігаються тенденції до обмеження королівської влади, посилення влади релігійних об'єднань, професійних організацій – гільдій тощо. Саме під час цього період формуються передумови формування громадянського суспільства [3, с. 98]. Із розвитком середньовічних міст іншою силою, яка поступово починає рахуватися з державною владою, стає третій клас – городяни. У містах створювалися цехові організації, що об'єднували на професійній основі майстрів однієї або кількох подібних професій або об'єднання середньовічних ремісників [3, с. 99]. Що стосується формування інституту громадських організацій в Україні, то існує думка, що український «громадянин» походить від «громади», і він відображає не буржуазний (буржуазний) і не політичний (citizenship) зміст, а наступність форми соціальної взаємодії, життя та ментальності – від спільноти докнязівських часів до громадських організацій та громадського самоврядування нашого періоду» [4, с. 520]. Вважається, що Україна завжди була громадянською країною. Насправді унікальність України полягає в тому, що вона почала формуватися в середні віки як країна, де громада часто виступала як цілісна самодостатня соціальна сутність. Найпоширенішим типом громади на той час була церква, тобто парафія. Коли в Європі сформувався протестантизм, в Україні сформувалось запо-

різьке козацтво, яке сьогодні вважається державним утворенням, військовою організацією, формою саморегулювання соціального процесу тощо [3, с. 104];

4) у XVII–XVIII ст. у країнах Європи та Америки відбулися буржуазні революції, що призвело до утвердження буржуазної системи та набуття буржуазією політичних прав та громадянських свобод. Крім того, в Європі починають формуватися політичні партії, народні рухи та громадські об'єднання. У XVII ст. у Західній Європі та США виник морально-етичний рух у формі закритої організації під назвою масонство;

5) рубіж XIX–XX ст. вважається періодом формування громадянського суспільства в розвинених країнах світу. На початку цього періоду в Англії, США, Франції та інших європейських країнах утворюються громадські організації (асоціації), які орієнтуються на певні сфери життя суспільства, намагаючись вирішити нагальні проблеми [3, с. 108]. Вже в першій половині XIX ст. в Америці був рух за житлову реформу. У 1847 р. Було засновано American Medical Association або АМА (Американська медична асоціація), яка є найбільшою асоціацією лікарів та студентів у США. Наступного року була заснована American Association for the Advancement of Science (Американська асоціація розвитку науки) – найбільше наукове товариство США. У Російській імперії становлення та розвиток громадських організацій відбувалося за панування буржуазного суспільства. Зокрема, більшість громадських організацій Російської імперії зосереджувались на благодійності, освіті, філософії тощо;

6) XIX – перша половина XX століття (етап становлення громадянського суспільства) – громадські організації виходять на якісно новий рівень у взаємодії з державою: вони перетворюються з окремих утворень у структуровані організації з чіткими цілями та завданнями, своєю «нішею» в система взаємодії з державою, захищають певні інтереси, виходять на загальнодержавний рівень, створюючи власну вертикаль;

7) сучасний етап можна охарактеризувати як етап процвітання громадських організацій та їх взаємодії з органами державної влади. Зокрема, ми можемо виділити два напрямки в аналізі взаємодії громадських організацій з державою. Перший напрямок – це офіційне юридичне забезпечення такої взаємодії; другий – форми, в яких набуває така взаємодія.

Перехід до інформаційного суспільства сприяє перегляду законодавства у сфері громадських організацій. На початку перехідного періоду законодавча база для некомерційних організацій (НКО) у Центральній та Східній Європі була або недосконалою або застарілою. До середини 90-х років у всьому регіоні відбулися нові зусилля з реформування законодавства про НКО. Країни регіону виявили, що чинне законодавство не може забезпечити підтримку триваючого «відродження громадянського суспільства» [6, с. 26–32].

Прийняття Рекомендації СМ / Рес (2007) 14 щодо правового статусу неурядових організацій у Європі («Рекомендація») [7] призвело до появи важливого документа для держав-членів Ради Європи, який є офіційним визначенням ідей та принципів.

Необхідно зазначити, що в останні роки взаємодія держави та громадських організацій набуває нових форм:

1) консюмеризм – захист прав споживачів. Такі документи, як: «Білль про права споживачів» (1962), «Хартія захисту споживачів» (1973) та «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» (1985), лягли в основу адміністративно-правового механізму захисту споживачів у світі;

2) екологічна безпека: захист екологічних прав громадян, що включає право на здорове та безпечне довкілля, право на екологічну інформацію, право на участь у прийнятті рішень та право на справедливість у питаннях довкілля; реалізація демонстраційних про-

ектів щодо впровадження екологічних технічних рішень, які чітко підтримують вимоги до змін у законодавстві та управлінні [8, с. 9].

3) громадська журналістика;

4) громадський контроль – контроль із боку громадянського суспільства щодо держави;

5) громадські ради – форма, якої не було на попередніх етапах розвитку громадських організацій;

6) у глобальному масштабі взаємодія громадянського суспільства з державою набула форми Глобального договору, яка розпочалася в штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку 26 липня 2000 року.

Важливим сучасним напрямом із захисту інтересів є благодійництво, якими в незалежній Україні дещо проявлявся Фонд інтелектуальної праці «Україна – XXI століття». Під кінець 80-х рр. XX ст. Україна приєдналася до розвитку мережі think tanks – аналітичних центрів (Україні частково переймався Фонд інтелектуальної співпраці «Україна – XXI століття»). Наприкінці 80-х рр. XX ст. Україна долучилася до процесу створення мережі think tanks – аналітичних центрів (від англ. «think tanks» – мозкові центри, фабрики думки). 2004 р. – початок утворення інших дорадчих органів – громадських рад. До прикладу, при МВС у 2005 р. вперше було створено Громадську раду з питань забезпечення прав людини. Визначальними європейськими стандартами про громадські організації, домінянти яких доцільно враховувати під час подальшого вдосконалення чинного національного законодавства про громадські організації, є Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі 2007 р. № CM/Res (2007)14 й Фундаментальні принципи статусу неурядових організацій в Європі 2002 р. Зауважимо, що вони значно гнучкіші, ніж чинне законодавство України про громадські організації, а також у більшості питань створення та діяльності громадських організацій спираються на норми цивільного права [9, с. 25].

Сьогодні, з одного боку, держава визнає інститути громадянського суспільства атрибутом політичної демократії, з іншого боку, їх потреби та вимоги можуть легко ігноруватися державою. Як результат, відносини між громадянським суспільством і державою носять ситуативний характер і не можуть адекватно задовольнити ні групові інтереси, ні, тим більше, інтереси суспільства в цілому. Загальний стан громадянського суспільства в Україні представлений як етап формування його окремих інститутів.

Висновки. У сучасній системі координат держави та суспільства громадська організація має великі перспективи отримати місце цінного суб'єкта державотворення. З одного боку, держава потребує партнерства з громадянським суспільством через неурядові організації, які можуть пропонувати послуги, орієнтовані на послуги, і допомагати державі виконувати свої зобов'язання перед суспільством. З іншого боку, саме суспільство мотивоване реалізувати свій потенціал відповідно до власного плану розвитку.

Список використаної літератури

1. Burhan Aykas, Hatice Metin, The future of public organizations / Procedia – Social and Behavioral Sciences. Volume 62. 24 October 2012. P. 468–472. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812035185?via%3Dihub>.
2. Токар М.Ю. Місце громадської організації в розвитку системи координат держави і суспільства. *Державне будівництво*. 2019. № 2. С. 1–12.
3. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова ; за науковою ред. В.П. Беха ;

- редкол. : В.П. Бех (голова), Г.О. Нестеренко (заст. голови) [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 680 с.
4. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. Москва : Издательство Московского ун-та, 1998. С. 624.
 5. Колпаков В.М. Теория и практика принятия управленческих решений : учебное пособие. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
 6. Ратцен Д. Правові основи діяльності некомерційних організацій в Центральній та Східній Європі. *Громадянське суспільство*. 2009. № 4(11). С. 26–32.
 7. Рекомендація CM/Rec (2007) 14 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам (Щодо правового статусу неурядових організацій). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_937.
 8. Супруненко О. Майбутнє України в руках екологічних неурядових організацій. *Громадянське суспільство*. 2008. № 5(7). С. 9–10.
 9. Гарасимів Т. Правовий статус громадських організацій України: євроінтеграційний процес стандартизації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. № 22. С. 20–26.

PROCESSES OF DEVELOPMENT OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN THE WORLD AND UKRAINIAN SPACE

Olha Tikhonova

*National Pedagogical Dragomanov University,
Faculty of Political Science and Law, Department of Political Science
Pirohova str., 9, 02000, Kyiv, Ukraine*

The article is devoted to the process of development of public organizations in the world and Ukrainian space. The role of indirect data in the tax system has been clarified. The conditions of dynamic development of democratic relations in the modern world are studied. Civil society is a natural drive for autonomy, responsibility and development. This creates an organic opportunity for the effective operation of socially useful public organization. The object of study is the public organization as the most important component of public administration. New forms that create the interaction of the state and public organizations are analyzed. The current national legislation on civil society organizations, the Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the legal status of non-governmental organizations in Europe 2007 № CM / Rec (2007) 14, the Fundamental Principles on the Status of Non-Governmental Organizations in Europe 2002 and the Convention on the Protection of Human Rights of man and fundamental freedoms in 1950.

Identifying from the theoretical basic futurological researches, the distribution of the basic reasons of changes in public organizations is investigated. Civil society is a natural drive for autonomy, responsibility and development. We can create an organized opportunity for the effective operation of a socially useful public organization, which is able to take a leading place in the system of development of the coordinates of the modern state and civil society. The article proposes a systematization of the processes of development of public organizations: from the V century. BC e., when the Roman laws of Table XII were created, to the present, when the Public Council for Human Rights was established, as well as the Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on the legal status of non-governmental organizations in Europe.

Today, on the one hand, the state recognizes the institutions of civil society as an attribute of political democracy, on the other hand, their users and demands can easily be ignored by the state.

Perspective public organizations that receive a valuable subject of public administration, as well as the state of formation of civil society in Ukraine are analyzed.

Key words: organizations, civil society, Europe, Ukraine, development processes.